

رمضان ۱۰، ۱۳۳۲.

ایول ۲۰، ۱۴-۱۹.

الکبر و الالاکبر

[الدین والادب]

آیده ایکی مرتبه نشر ایدییلور دینی، ادبی، علمی و سیاسی
مجلهء اسلامیه در.

محرر و صاحب امتیازی: ملا عالم جان البارودی

مندرجاتی:

تفسیر: استقامت. آنک معناسی. اعتقاد، عبادات،

اخلاق و معامله ده استقامت. بو خصوصده غی آیت

و حدیثلر. نجیب تونتاری.

اصحاب کرام و چن مسلمانلر نیچوک بولغانلر؟

شهر شرف

دین حقنده: دینی آخلاق، مسلمانلر ده یاغی دور،

یاش عنصرده اخلاق بزوقلغی، تعصب عکس

نتیجه لر نی طوغدر ا. حنفی مظفر.

بو یل پیتر بورغده بولغان کیگاش مجلسی حقنده

اجمالی حساب کشاف ترجمانی

قران.

ملک

۱۹۱۴

اداره دن:

بدل اشتراكلىرىنى كوندرومگان حرمتلو مشرىلردن تېز وقتدە
كوندومكلىرى رجا اولنهدر.

آبونە مدتلىرى رجب گەچە اولانلرنىڭ ۱۲ نچى عدد ايله
مدتلىرى طولدى. يامقار تولرى اولنهدر.

مجله نىڭ يىللىق بدلى ۲۴ عدد ۳ صوم
يارتى يىللىق ۱۲ عدد بر صوم ايللى تېن.

Қазань, Ред. жур. Аддинъ - Вальадабъ: آدرىس:
при тип. „Миллять“

اعلان

هر كم ايچون كيره كلى فائده لى كتاب

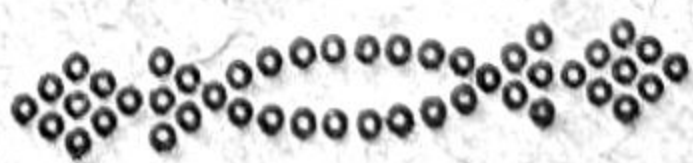
تذکره

بو كوندە مسلمانلرنىڭ اخلاقى، اجتماعى حاللارندە كى فسادلارنىڭ
چارەلىرى، نادانلىق و يالقاولقنىڭ آفت و ضررلىرى، صناعت،
زراعت تجارت علملرنىڭ لزومى، تربيه تعليم اشلىرى؛ شرعى و عقلى
وتجربىيى دليللر ايله بيان ايدالغان آچق تور كى تلىندە بر اثر در.
بهاسى بر مملەب ۳۰ تېن، پوچتە ايله كوندرومگان ۳۶ تېن.

كوبلەب آلوچىلرغە بيوك تىزىل، قزان كتابچىلرندە تاپىلور.

باش اسكلادى ايچون آدرىس:

Қазань, Маарифъ М. Шамсутдиновъ.

الدین والادب

۱۴ نچى سان

۱۳۳۲ سنه رمضان ۱۰ يكشنبه ۱۹۱۴ سنه ايول ۲۰

تفسير درسلرندن.

استاذ مرحوم اسمعيل حفي حضرتلرينك تحريراتندن اقتباس ايدلدى.
استقامت.

انسانلق نك ايك عالي خصلتى، انسانلرنك ترقى وسعادتلرينك
بر نچى واسطهسى استقامت در. استقامت هر بر خصوصده - سوزده
عملده - توغرى، حقانيتلى اولمقدر. حق تعالى نك رضاسى، مخلوقاتنك
رضالرى اشبو استقامت سببلى حاصل اولادر. سوزنده عملنده
استقامتلى اولان كمسه دن الله ده مخلوقاتيده راضى اولور.

استقامتنك فوق العاده اهميتى حقنده جوامع الكلم دن اولان
اشبو حديث شريف وارد اولمش. رسول الله عليه الصلاة والسلام
حضرتلرندن سفیان بن عبد الله حضرتلرى [۱]: يا رسول الله
اسلاميت وظيفه لرى حقنده بگا بر سوز، سعادتته سبب اولان بر
نصيحت بيور كركه سزدن بشقه بر كمسه دن سؤال ايدر كه حاجتم
توشمه سون؛ ديدكده رسول الله عليه السلام حضرتلرى: «قل آمنت
بالله ثم استقم» بيور مشلردر. معنای شريفى: جناب بارى گه ايمان
ايتدم ديوب بارى تعالى حقند درست اعتقاد حاصل قيلغان صوك
هر بر حالگده - سوزگده فعلاگده - توغرى حقانيتلى بول؛ ديمكدر.
اشبو فرمان پيغمبرى، اسلاميت انسانيت نك بتون وظيفه لرىنى
ايكى سوز اياه آچق بيلدرديكى كى، بو فرمان عالي گه رعايه
ايدوچيلر نك هر بر آفتدن سلامت اولاچقلرينده آچق دلالت
ايددر.

[۱] رواه مسلم فى صحيحه.

ابو القاسم قشیری حضرت تلی رساله لر نده «استقیموا ولن تحصوا واعلموا ان خیر دینکم الصلاة الخ» حدیث شریفینی ایراد ایتدکدن صوکه استقامت حقنده بو سوز لر نی سو یلیدر: استقامت شولقدر عالی بر در جهر که آکا ایر شه نلر، بتون اشلرینی کمال گه ایر شتره آلورلر، استقامت سایه سنده خصوصی عمومی جمله مصلحتلر نوزه لیر. استقامتدن محروم شخص یا بر ملت نکه بتون سعی لری ضایع اولور. استقامتسز اشدن بر وقتده خیرلی نتیجه چقمز. «سز آندلرگزنی بوز و قلق غه وسیله ایدهرک عهدنی بوز مق، توغر یلقدن چقمده شول احمق خاتون [۱] کبی اولماگز که جبلرینی جرابلر تو قورلق - بر قیلورلق - حالگه کینر گاج تل تل ایدوب آیروب ناشلادی» مضموننده اولان «ولا تكونوا کالتی نقضت غزلها من بعد قوة انکاذا تتخذون ایمانکم دخلا بینکم» آیه کریمه سی بصیر تلی کسه لرگه الوغ عبرتلی بر درسدر. بو محض بر حقیقتدر. استقامتسز کسه نکه بر اشکده لیاقتی اولماز. هیچ بر اشنده ترقی و تکامل کورنمز، بر اشیده خیرلی نتیجه ویرمز، سعادتگه ایر شترمز. بو ایسه کون کبی ظاهردر. استقامت وظیفه سینک فوق العاده اهمیتلی اولماقینه سورة هوددهگی «فاستقم کما امرت و من تاب معک ولا تطغوا انه بما تعملون بصیر» آیه کریمه سیده آچق دلالت ایددر.

معنای شریفی: (فاستقم دهگی فای تفریعیه نکه دلالتیله): ای حبیب! یوقار یدغی آیتلردن، اوتکاندهگی قرنلر نکه احوالینی، انبیاء کرام ایله مؤمنلر نکه طریق مستقیمده ثبائلرینی، سفیه لر (عقلسزلر) نکه جفا واذالرینه قارشو صبر و تحمیلرینی آگلادقک سبیلی، بیورلدقکچه همیشه استقامتده بول؛ شرکدن توبه ایدوب اللهغه ایمان کیتروب

[۱] عرب آراسنده بو حالی ایله مشهوره احمق بر خاتون اولمش.

سگا تابع اولان امتگده بو روشده استقامتده اولسونلار. جمله امرلر مه رعایه ایدگنر، تعیین ایدلگان حدود شرعدن - شریعت چیکلرندن - تجاوز ایتمگنر - چیتکه چقماگنر - چونکه ربگنر جمله عملرگنر نی کور و چی بیلو چی در. عملرگنر گه کوره جزالر ویرر، دیمکدر.

«ولا تطغوا» بیورلغان وظیفه لرگنر دن تجاوز ایتمگنر - چیتکه چقماگنر - دیمکدر که سورة شوری ده مذکور «واستقم كما امرت ولا تتبع اهوائهم» آیه کریمه سی دلالتیله بو تجاوز: عقلسزلرنک نفس آرزولرینه ایارمکدن عبارت اولدره.

تفسیر بیضاوی ده استقامت: عقائد، عبادات، اخلاق و معاملات نک هر برنده اعتدال و حقانیت نی کوز دتمک ایله حاصل اولچغندن، اعتقادی، عملی، اخلاقی و اجتماعی هر بر مشروع اولان وظیفه لرده افراط تفریطدن ساقلانوب، هر وظیفه نی اعتدال دائره سنده ادا ایتمکله حاصل اولور. مذموم اولان افراط تفریط نک قایسی طرفیه آزرغنه میل ایدلسه بو عالی صفت (استقامت) بوزولغان اولور. مثلا اعتقادی وظیفه لرده استقامت: تشبیه تعطیل آرمسند اولان درست توحیدنی اعتقاد ایله حاصل اولور که عقل یالغز بو سایه ده افراط تفریطدن قور تیلوب، حقه - درست اعتقادگه - ایرشه آلور - الله تعالی حقنده اعتقادی واجب اولان صفتلرینی درستینجه معرفت ایدوب، دنیا آخرت سعادتلی اولور.

عبادت وظیفه لرنده، ینه عبودیت (قللق) وظیفه لرینی ادا ده تفریط نکاسل (یا القاولق) استقامتسرلک اولوب درست اولمادیغی کبی، بشقه حقلرینی وظیفه لرینی اداگه ضرر قیلور درجه ده عبادتده افراط جهننی التزام ایتمکده استقامتگه خلاف مذموم و منهی در عبادتده استقامت: توسط (اورناچه) اعتدال اوزره بولماق، نفس، اولاد،

عیال حقارینه ضرر ایتمزدای روشده عبادت ایتمکدر. مشروع اولغان تکلیف ایدلگان عبادت بودر. [۱]

اخلاقده استقامت: اخلاقنک جمله سی ینه افراط تفریط آره سننده اعتدال مرکزنده اولماقیدر. مثلا اخلاق حسنه دن اولان شجاعت، حیانت ایله تهور آره سننده؛ سخا، اقتار ایله اسراف آره سننده؛ حلم، غضب ایله مسکنت آره سننده اولادر. اخلاقنک هر بری اعتدال نقطه سننده اولغانده ممدوح اولور. بو نقطه دن افراط یا تفریط یا غینه آووشرسه استقامتدن چغوب مذموم و منهی اولور.

الحاصل انسانلرنک جمله وظیفه لرنده هر بر عملرنده سعیلرنده اساسی قاعده بودر. استقامت وظیفه سی دینی تکلیفلرنک جمله سننده - کرب الله تعالی گه کرب مخلوقانقه قارشى اولسون - اعتدال و حقانیت نی ساقلامق اولادر. اعتدال دن طش بر تکلیف آلهی، اعتدال طشنده عقلا ممدوح اولان بر شی اولماق احتمالی یوقدر. جمله مشروع وظیفه لر، جمله کمالاتر ممدوح اشلر، اشبو استقامت، اعتدال دائره سننده گنه تابو لاقدر.

استقامت، اسلامیت انسانیت وظیفه لرینک جمله سننده اعتدال و حقانیتی محافظه ایتمک اولدقندن، استقامتلی اولماق ییقل اش اولمادیغی بیانور. شونک ایچونده رسول الله علیه الصلاة والسلام حضرتلری «شیبتنی سورة هود» بیورمشلردر [۲]. یعنی: هود سورهمی بنی قارتایتدی، وقتندن الک سقالیمی آغار تدی؛ دیمکدر. سببی صورالدفده: سورة مذکورهنک آخرنده گی «فاستقم كما امرت» آیه کریمه سننده گی استقامت ایله امر اولماقینی افاده ایتمشلردر.

[۱] عبادت باینده اعتدالی رعایه ایتمکنک لزومینه دائر بیک کوپ حدیث شریفلر وارد اولوب، بو حدیثلردن، بر قسمی طریقه محمدیه کتابنده مذکوردر [۲] رواه الجماعة.

استقامت، اعتقادی و عملی هر بر وظيفه لرنى شامل اولسه ده، «قل آمنت بالله ثم استقم» حديث شريفنده عملی وظيفه لرغه تخصيص ايدلدىكى بيلنه در. چونكه هر بر دینی وظيفه لرنك هر بر مشروع عملرنك اس اساسی - اصل نېگزی - اولان اعتقادات صحیحه - درست اعتقادلر - «قل آمنت بالله» قول شريفی ايله بيان ايدلور، صوگره جمله اعمال و اخلاق حقنده، اعتدال و اقتصاد وظيفه مهمه سی «ثم استقم» قول مبارکی ايله افاده ايدلمشدر. تفسیری کیله چك «ان الدين قالوا ربنا الله ثم استقاموا» آیه جلیله سمندده بو روشده واقع اولمشدر. حديث مذکور، سنن ترمذیده «قل ربی الله ثم استقم» لفظی ايله روایت ايدلدکندن، آیه مذکوره گه هم لفظ هم معنا جهتندنده موافق اولادر.

رسول الله علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك استقامت ايله بیورلمقندن مبارك سقاللرنده قارتلق اثری ظهور ایدر درجه ده اثرلرلی ایکی تورلی توجیه ایدلمش: هر کم اوزینك مرتبه سینه مقامینه کوره وظيفه لرنی رعایه ايله بیورلدقندن، ايك الوغ مرتبه ومقامده اولان رسول الله علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك وظيفه لری، حق تعالی گه قارشى مسؤولیتلری البته بشقه لرنك وظيفه لرندن مسؤولیتلرندن قات قات آرتق اولچاغی بیلگولیدر. ینه حق تعالی نی معرفت نيقدر کامل اولورسه الله دن خشیت (قورقمده) شول نسبتده اولچاغی معلومدر. رسول الله نك بو درجه اثرلرینه ایکنچی سبب: استقامت ايله امر، امتنك بتون افرادینی شامل اولدیغن ملاحظه وتفکر ايله ده اولور. چونكه امتنك هر بری استقامتی تیوشنچه ادا قیلا آلماولری، بو بابده كمچيلك ایده چكاری رسول الله غه معلوم ایدی. بو سوزنك ایضاحی کله در.

استقامتلى كىمىلر نىڭ دىنيا آخىرت سعادىتى اولماقلىرىنى بىلدۈرگەن
آيات كرىمە احاديث شريفە كۆپىدىن، سىجدە سورەسىدە كىلىپ بولدى
مقالەدە تەفسىر ايدىلەپكەن آيات كرىمە، استقامت حەقىدە الوغ سىونچىلىرى
خىر وىردىكىدىن، مقالەمۇزدە كىلىپ مۇسۇلمەنلەر بولۇپ كرىمەنى اساس
قىلىدۇ:

انَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ
الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ
تُوعَدُونَ ﴿٢٠٠﴾

ترجمە و اىضاح .

شول كىمىلەر كە رىمىز - حەقىقى مەربى و خالقىمىز، بىتون كائىناتىنى
مەدبىر يالغىز - اللە تەعالى در دىدىلەر - ر بولۇپتۇن و خىدائىت ايله اقرار
ايدۇب اوزلىرىنىڭ عبودىتىلىرىنى (قىللىقلىرىنى) اعتراف ايتدىلەر. سوڭرە
بولۇپ اقرارلىرىنىڭ مۇقتىئاسىنە رعايە ايدۇب، دىنى و زىيەلىرىنى ادادە
دائىمچىلىق قىلدىلەر.

«رَبَّنَا اللَّهُ» نىمە شريفى، حەدىقى زىد - دوستىم زىددر - عبارەسى
كەبى تەخسىنى بىلدۈرەر. بىنەئەلىه «رَبَّنَا اللَّهُ» نىڭ مۇقادى: رىمىز يالغىز
اللە تەعالى در، آندىن بىشە مەبۇدىمىز بولۇپتۇن، دىمىك اولور. ر ب
اصلدە: تەربىيە، ھەر نەرسەنى قابىلىتىنە كورە كمالىنە ايرىشتمىك مەناسىدە
مەصدەر اولسەدە، بولۇپتۇنكى ايك كەملى فقط بارى تەعالى خىر تەلەندە
اولدىقندىن، اللە تەعالى غە اسم اولوب اطلاق ايدىلمىشدر.

تەربىيە، صەفە آلەيەسى تەختىنە خالق و ايجاد، مولى داتنىڭ بىقاسىن
دواملىرىن نىظاملىرىن مۇحافىظە البتە مىندىر جىدر. چۈنكى بىر نەرسەنى لايىق
اولان كمالىنە ايرىشتمىك، اول آنى خالق ايتىمىك (وار قىلمىق) سوڭرە
وارلىقىنى ساقلاپ ھەر تۈرلى مەنەلەرنى دىمىك ايله اولادىر. بولۇپ

نرسه نى ياكە يوقلغۇه اۇرلگان بر نرسه نى كمالگه اير شترمك البته ممكن اولميدر . بونك ايچون « رب العالمين » تعبير شريفى ، خالق العالمين تعبير ندىن بليغ رەك شمولليرەك اولوب ، الله تعالى نك جمله حمد ثنالرگه استحقاق آلهيسى اشبو مبارك صفت ايله ظاهر اولادر ديه بيورلمش . « ثم استقاموا » قول شريفى : ربوبيت ايله اقرار نك مقتضاسينه - لازم ايتديكى شيلرنك - تاممينه رعايه ؛ جمله امرلرينه - الله تعالى نك بيورقلرينه - اطاعت ايله اولماقينه دلالت ايدهدر . مگر هر خصوصده استقامتنى كوزه توب ، بتون وظيفه لر نى حقنجه ايفا ايتمك ، وحدانيتنى اقرارگه نسبة بيك كوب درجه مشكل اولدقندن ، بو استقامتنى ، مرتبه ده تراخينى بيلدرون ثم لفظى ايله يوقارى يه عطف ايدلمش . فى الحقيقة حق صوابنى اعتراف ايتمك درست نظر لى كمسه لرگه مشكل اولماسه ده ، دائما بو نقطه ده ثبات ايدوب ، ثباتنى اش ايله كورستوب افراط تفريطدن ساقلانمق ، حق صوابنى آڭلاغان هر بر كمسه گه نصيب اولمى تورغان نادر خصلتلدندر .

ابو بكر صديق حضر تلى « ثم استقاموا » نظم مباركىنى تفسير مقامنده « استقاموا فعلا كما استقاموا قولاً » ديديكى روايت ايدلمش . يعنى مؤمنار اقرارلر نده - اعتقادلر نده - استقامتلى اولدقلى كى عمللر نده ده استقامتلى اولديلر ، اقرارلرينى عمللرى ايله تايد ايتديلر (بركتديلر) اقرارلرن بوزاردى اشلردن ساقلانديلر ديمك اولادر . بو سوزدن استقامتلى اولور ايچون انسان لايخطى - برده خطاسز اولمق - شرط ايگان ديب آڭلارغه يارامى . بو كى اشتراطغه شريعت مساعد اولميدر . صديق اكبر حضر تلى ريد ايكنجى بر سوزنده بونى بيلدردر : بر كون « ثم استقاموا » آيه كريمه سىنى تلاوت ايدوب مجلسده اولانلرغه خطابا : بو آيتنى نيچك تفسير ايدمىز ديه صورادى . بونلرده : « اصلا گناه اشله مه ديلىر » ديمك اولسه كرك ديديلر . حضرت

صديق: استقامتى ايك مشكل معناغه حول ايتدگز، بن چه: «لم ير جمعوا
عن الحق الى عبادة الاوثان» ديه تفسير ايدرگه تيوشلى ديدى، يعنى
اسلامده ثابت اولوب بئير سلاگگه قايتماديلر، حقدن آيرلماديلر، ديننك
احكامن كوزلماديلر، ديمك اولادر، بو سوزنى تايد ايتكان حديث
شريفلى اثرلىر كويلىر.

تفسير كشافده «ثم استقاموا» تفسيرينه دائر خلقاي راشدين
حضرتلرينك بشقه لرئنده بو روايتلر بار:

عمر الفاروق حضرتلرى: اسلام يولنده ثبات ايتديلر، تولى
كبي او يناقلق حيله كار لك ايتديلر؛ ديه تفسير ايتمش.

على المرتضى حضرتلرى: عمللرئنده اخلاص اوزره اولديلر،

جمله عامللر ن حلق ايچون اجرا قيلديلر؛ ديه تفسير ايلامش. تفسير

بيضاوى ده: خلقاي راشدين حضرتلرئندن روايت ايدلگان بو تفسيرلر

استقامت مفهومينه مندرج اولغان جزئياتنى - تولى معنالرنى - بيان

اولوب، هيچ برئنده تخصيص مراد دگلدن. بو معنالر جمله سى اجتماع

ايتمگانده چن استقامت اولماز، آيه مذكوره ده گي تبشيراتكه - سيونچلى

خبرلرگه - استحقاق نابولماز؛ ديولمشدر.

(تنزل عليهم الملائكة ان لا تحافوا ولا تحزنوا) اهل استقامت

اولان مؤمنلرگه فرشتهلر نازل اولوب خوف فيلماگز، قايعورماگز

ديه كوگللرينه الهام قيلورلر.

بيضاويده بو آيتنك تفسيرنده: فرشتهلرئنك نزولى كوگللرنى

آچارداي نورلاندر داي، خوف قايعولرنى دفع ايدر داي حالتلرده

ديه بيان ايدلمش. بو سوزدن: استقامتلى اولان مؤمنلرگه حال

حياتلرئنده فرشتهلر نزولى واقع اولماقى آگلانادر. بناء عليه آيه

كريمه نك مفادى: آندرغه عارض اولان آغرلقلرنى ييگللايتور ايچون،

فرشتهلر طرفئندن انشراح صدر اولورداي - كوگل آچلورداي

خوف قايغولر كيدرداي - الهاملر مددله واقع اولور؛ ديمك اولادر.
 بو روشده تفسير ده درستدر. بوني تايد ايدن احاديث شريفه
 كويدر. جمله دن: علم يولنده اولانلرغه فرشته لرنك قنادارن جايوب
 تورمقلى حقنده وارد اولان حديث شريفده [۱] بوني تايد ايددور.
 ينه «ان الملائكة لا تدخل بيتا فيه كلب او تماثيل» حديث شريفده [۲]
 مذكور فرشته لرنى، رحمت و مدد ايچون نازل اولان فرشته لرنى،
 ديه شرح ايدلديكى بو سوزنك درستلگن بيلدور

مفسر لرنك بعضلى «ان لاتخا فوا ولا تحزنوا» بشارتيني
 موت حالينه حشر زمانينه تخصيص ايدوب، آيه مذكورهنى: اى
 استقامت اهللى و اراجق اورنگز دار آخردن قورقماگز،
 قالدر دقگز دنيا ايچون قايغور ماگز ديه تفسير ايتمشلر. بو تفسيرده
 درست، صوغقى آيتلرگه نظرا مناسب اولسه ده، يالغز بو
 بشارت گه تخصيص ايتمك مناسب اولوب بتمسه كرك.

(و ابشروا بالجنة التي كنتم توعدون)

پيغمبر لرن واسطه سيله و عند ايدلگان جنت اعلايه ايرشوب شاد
 اولگز.

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ

فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَأَنْتُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿٣٢﴾ نَزَّلًا مِنْ

غُفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٣﴾

(نحن اولياؤكم فى الحيوه الدنيا) بز سرنك دنياده وقتگز ده
 دوست و يار دمچى لرگز اولوب، كرگلرگز گه حقى خيرنى الهام

(۱) رواه الطيالسي عن صفوان رضى الله عنه.
 (۲) رواه ابن ماجه عن على رضى الله عنه.

ايدمرك آفت و هلاك كدن ساقلاب سلا تلاكزني نأمين ايتمه صده مز.
(وفي الاخرة) آخرتده دخي بز سزنگ دوستلرگز اولوب، شفاعت
ويار دمه اولور مز.

مفسرلرنگ بعضلري بو اورنده «حيثما تتعادي الفسقة وقرناؤهم»
سوز نيده علاوه ايتمشلر. يعني شول وقتده كه فاسقلر و دوستلري بر
بر سيله دشمانلاشلر، ديمكدر.

بو سوز، سورة زخرفده گي «الاخلاء يومئذ بعضهم لبعض
عدو الا المتقين» آية كريمه سينه اشاره اولادر. معنای شريفی:
دنياده وقت بر بيرله دوست اولوب يورگانلر قيامتده بري ديگرينه
دشمان اولاجقلر - آرملر نده غي دوستلق، حب في الله، الله رضاسي
ايچون اولمي، يالغز دنيوي غرضلر ايچون اولدقندن، عاقبتی
اوكنج وهلاكت اولماقی اول كونده ظاهر اولوب، بالطبع دشمانلقغه
أور له چك. مگر متقيلرنگ - تعاونوا على البر والتقوى، امرينه
امثال ايدوب دوستلقلري الله رضاسي ايچون اولانلرنگ اول كونده ده
دوستلقلري قرارلي خيرلي ثمره لي اولوب، آنلر غه تبشير مقامنده
اشبو خطاب الهی وارد اولاجقدر: «يا عباد لا خوف عليكم اليوم
ولا انتم تحزنون» معنای شريفی: اي، بنم رضامي مقصود ايدوب
بر بر گزگه دوستلق خيرلي يار دملر ايدشكان قللرم! سزنگ ايچون
بوكون قورقو بوقدر سز لر اصلا قايقولیده اولميا چقسز.

(ولکم فیها ما تشتهی انفسکم) سزنگ ايچون آخرتده كوگلرگز
تلاديكي هر تورلي نعمتلر وارد.

(ولکم فیها ما تدعون) هر امید ايتدكز روحانی لذتلر،
رحمانی موهبهلر سز لرگه حاضر لنمشدر.

(نزلنا من غفور رحيم) بونلرنگ جمله سي رحمت و مغفرت
صاحبی اولان ربگزدن نزل اولار مق ويريله چك. نزل ايكي ضمه

ایله طعام نازل ایله تفسیر اولنورکه قونا قغه کیلوی ایله در حال آلدینه قوییلغان طعام دیمکدر، و کبی طعام مخصوص حاضرلنمکدن اولقدر مکمل اولمیه چغی معلوم اولدقندن، اهل جنت گه امید ایتمگان، خاطرلرینه خطور قیلمغان دخی بیک کوب نعمتلر عنایت ایدله چغی، اشبو نعمتلر گه نظر اولگی نعمتلر «نزل» درجه سننده قالاجغی ظاهر اولمقددر.

نتا که بر حدیث قدسی ده «اعدت لعبادی الصالحین مالا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر» وارد اولمش. یعنی وظیفه لرینی رعایه ایتکان ایدگو قللم ایچون، هیچ بر کوز کورمگان هیچ بر قولاق ایشتمگان، هیچ بر کومه کو گلینه خطور ایتمگان، چیکسز قدسی رحمانی موهبه لر منی حاضر لامشم؛ دیمکدر.

بو حدیث شریفنی بیضاوی حضرتلری سورۀ سجده ده «فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرۀ اعین جزاء بما کانوا یعملون» آیه کریمه سی تفسیرنده ذکر ایتمشدر. چونکه آیه مذکور دهده بو بشارت واردر. معنای شریفی: هیچ بر نفس حتی فرشته لر و پیغمبر لر، راست مؤمنلر گه ایدگو عمللرینه جزا ایچون قرۀ العیون اولارق حاضر لیدیکم غیبی نعمتلریمی بیلمزلر تصور ایدله آمازلر. رزقنا الله سبحانه هاتیک النعم بلطفه وجوده و فضله و کرمه آمین.

محمد نجیب نوتاری

اصحاب کرام و چن مسلمانلر نیچوک بولغانلر؟

[۱۲ نجی ساندن صو ک]

اصحاب کرام ایچنده بتون مالی، بتون فکری، بتون وجودی برله خالق و اسلام فائده سیننه طرشه تورغان، خلق غه شفقتلی، و اسلام ایچون

فدائى ذاتلر كوب ايدى. بو كشيلىرنىڭ اجتهادى رىيا شىھرت ايچون گنە توڭل، بلكە اشنىڭ اش بولوى، مسلمانلار ايچون فائىدەلى بولغان اشلىرىنى و جودگە كيترو ايچون ايدى. اوشبو اخلاصلى فداىى آدملىر اسلامنىڭ ايك زور كشيلىرى، ايك بيوك خادىملىرى ايدى. بونلار خلق قاشىندەدە ايك محترم صانالار ايدى. شونلقدن قرآندەدە، بيك كوب اورنلردە، اخلاصلى آدملىرىنى مدح ايتە، عبادتلىرىنى دە اخلاص ايله قىلورغە قزىقدرەدر. رسول الله (صلى الله عليه وسلم) حضرتلىرى دە اخلاص بىرلە اشلاوگە قزىقدرە، عبادت و باشقە اشلىردە اخلاص نەقدر قوتلى بولسە، ثواب دە شول قدر بولە، ديب كوب وقت سويلى ايدى. رىيالى، منافق آدملىرىنى سويى، ملت ايچىندە آندايىن آدملىرنىڭ آرتوب مسلمان صانى غنە كوبايوگە ايسى كىتى ايدى. اخلاصلى، اسلام ايچون فداىى بولغان بىر فقير صحابىنى، يوز بلكە مك منافقدن آرتق كورە، قيامتنىڭ ايك قاتى عذابى منافق و رىيالى آدملىرگە بولاچاغىن خىر بىرە ايدى. (بىرىنچى عصرلردە اسلام دىنى، اوزلارنى شىخى فائىدەلردىن، شىھرت كەگنە آلدانودن اوستون توتە تورغان فداىىلر، و متفكرلر آرقاسىندە زور قوت حاصل ايتكان ايدى.)

اصحاب كرام علم آرتدورغە، علم تاراتورغە زور اهمىت بىرەلر ايدى. آنلر بىرىنچى درجەدە قرآن و حدىث گە، آندىن سوڭرە اوزلىرىنىڭ ادبىياتلىرىنە اهمىت بىرەلر ايدى. رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفاتىدە يوز مڭدىن آرتو غراق صحابە بولوب، شونلردىن اون مك چاماسىنىڭ اسمى تفسىر، حدىث، تارىخ و ادبىيات كىتابلىرىدە كورىنە. شوڭارغە قاراغاندە . ۱۰ پاكە ۱۵ دن بىرى خلق غە خدمت ايتارگە، قرآن و حدىث روايت ايتارگە، و علم تاراتورغە طر شىدىغى آڭلانەدر. اصحاب كرام علم تاراتورغە زور اهمىت بىرەلرندىن، بىرىنچى ايكىنچى عصر مسلمانلىرى فوق العادە تىز

ترقى ايتكان، و بىك آز وقتدە زور مچتهدلر، بىوك عالملىر يتوشكان
 ايدى، آنلر اوز بالالارن او قوتوغە، تربيە ايتار گە اهميت بىردكلرى
 كەبى خادىم و قللرن تربيە گە دە اهميت بىرەلر ايدى. تابعون وقتدە غى
 شهور علمادن بايتاقلرى قللردن يتوشكان كشىلردن.

اصحاب كرامنك خاتون قىلرى رسول الله و خلفاء راشدیننك
 مجلسلرینە حاضر بولالار، و عىظ و خطبەلرینى ایشوتەلر، اوزلرینە
 لازم بولغان علملرنى او گره نەلر، يورط ادارە سەینە، بالا تربيە سەینە بىك
 اهميت بىرەلر ايدى. (آنلرنك شفقتلرن، بالا تربيە سەینە اهميت
 بىرولرین؛ يورط ادارە سەینە، مالنى قاراب توتوغە اوستالقلرن،
 رسول اكرم حضرتلرى دە ماقتاب سويلەگان). صوغش و قتلرندە
 عسكەرلر گە ياردەم ایتوب، آزیقلر صولر حاضرلەب بىرەلر،
 مچر و حلرنى قارىلر ايدى. ايودە وقتلرندە ايرلرىنك ایدەش
 و ياردەمچىلرى بولوب كسبلرینە ياردەم ایتوشەلر، یمش باقىچەلرینى
 و حیوانلرینى برابر قارىلر ايدى. آرالرندە هنرلى و كسب ایتوچى
 خاتونلردە بايتاق بولوب، هنرى ایلە اوزى و جماعتلرىنك تاماقلرن
 تويدروچىلر، قالالردە وچیت یرلر گە مال يورقوب كسب ایتوچى
 خاتونلردە بار ايدى

اصحاب كرام، عالی جناب بولوب، عزة نفس، اعتماد على
 النفس و توكللرى قوتلى ايدى. آنلر اوزلرینە جناب حق
 حضرتلرىنك مخصوص لطف و ياردەمى بولووینە، الله حضورندە
 اوزارینە مخصوص شرف و فضیلت بولوغە كامل اعتقاد ایتكانلر
 ايدى. شونلقدن آنلرنك كوگللرى كوتهرىنكى، اوزلرى نشاطلى
 ايدى (دنیادە اقدام، غیرت، عزة نفس، جسارت، توكل صاحبلىرىنك
 اشلرى هر وقت آلدە بولوب؛ ذلیل، مسکین، قورقاق، يوره كسز،
 اوزینە اشانچسز، توكلسز، مستقبلىنە امیدسز قارى تورغان كشىلرنك

اشلرى هر وقت ناچار، كوندن كون تدنى ده بولادر. بو مسئلهنى
 آزغنه اويلاو ايله ده آغلارغە مەكندر) اصحاب او شېو رهوشده
 عزة نفسلى، عاليجناب اولدقلرندن، آنلر نك بالالرى، خاتون
 و قزلىرى ده شول ر وحده تربيه له نوب اوسه لر ايدى.

اصحاب كرام رسول الله (صلى الله عليه وسلم) نك: «سزلردن

دنيا ديب آخرتى تاشلاغانگز، هم آخرت ديب دنيانى تاشلاغانگز

خيرلى توگل، بلكه ايك خيرلوگز دنيا دن هم آخرت دن الوشلىرىنى

آلغان كشىلردر» [۱] ديگان مبارك حديثى ايله عمل ايتهلر ايدى.

آنلر بخشى قلبلى، لازم عبادتلرنى اخلاص ايله وقتنده اوتته و چان،

اوز كيره كلرى ايچون اوزلىرى قايغور و چان، دنيا لرن و آخرتلرن

تأمين ايتارگه اوزلىرى طرشو چان ايدى. شونك ايله برابر اسلام

دينه قوت بيرمك، مسلمانلرنى حمايه ايتمك قصدى برله، سياست

و تدبير مملكت اشلىرىنده اهميت بيره لر ايدى. آنلر نك اجتهادى

برله بيوك بر حكومت اسلاميه تشكيل ايتولدى. حاضرگه قدر

(مك اوج يوز يلدن آرتق) دوام ايتكان اسلام حكومتى نك

نيگوزى قورلدى. آنلر عدالتلىرى، كوزهل تدبيرلىرى ايله بتون

اطرافلرنده بولغان پادشاهلردن اوستون، همه سى قزىغورلق رهوشده

بولوب معيشت ايتديلر. باشقه دين خلقلىرى ده آنلر نك انصاف،

وجدان، عدالت و انسانيتلرينه مفتون بولديلر.

اصحاب كرام بر برسون قارنداش و دوست بيلوب، همه

اشلرنده بر بيرينه ياردم ايتوشورگه، آرالىرىنى اصلاح ايتارگه

اجتهاد ايتهلر، اتفاقلرى، بر بيرينه محبت و الفتلىرى غايت قوتلى

ايدى. آرالىرى، محبت و الفت آرتدرمىق ايچون، رسول الله

طرفندن، آخرتك فرنداش، خدائى دوست بولوب ده بر بيرينه

[۱] رواه الحاكم

قوشلغانلار ایدی. انصاف ور عاییه لری، طوغریلق غه طرشولری، نزاعدن صاقلانولری شول درجه گه ایرشکان ایدی که، حضره ابو بکر خلیفه بولدقده، قاضی حضورینه بر یاغہ قدر ایکی آدمده نزااعلاشوب کیلمه گان ایدی [۱]

اصحاب کرام معشیت اشلرینه ده اهمیت بیروب، معیشتلرن تأمین ایتار گه طرشلر، اسلام دینی هر کم گه کسبنی فرض ایتدیگندن، کسبسن ترونی، باشقه لر غه یوک بولونی زور کیمچیلک صانیلر ایدی. آنلر کو بره ک حیوان و یمش باقچه لری تربیه ایتوب، کسب و تجارت ایله مشغول بولوب، حکومت خدمتلرنده بولوب معیشت ایته لر، آرالرنده هر تورای هنر و صناعت ایهلری ده بار ایدی. صحابه لر کو بره ک قول کوچلری (کسب و تجارت و یمش تربیه سی ایله) معیشت ایتدکلرندن، بعض وقتلرده شونلر ایله مشغول بولوب، رسول الله مجلسلرینه ده حاضر بولمه آلایلر، بو اشلری ایچون رسول الله دن سوز ایشتمیلر ایدی.

اوشبو رهوشچه مال تابار غه اجتهاد ایتوب، بیک کوب مال تابقان، یوز مگلر باکه میلیونلر چه صومالر حاصل ایتکان بایتاق صحابه لر بار ایدی. (الدین و الادب مجله سی اوتکان یلغی سانلری نك بر نیچه لر نده «اصحابده کسب و تجارت» سرلوحه سیله مقاله لر یازوب، بو خصوصده تفصیلات بیر لگان ایدی).

اصحاب کرام تورلی یوللر ایله کسب ایتوب، مال تابار غه طرشمه لر ده، لیکن مالغه حر یص توگل ایدیلر. آنلر مال نك اوزینه توگل، بلکه مال نك فائده لرینه (حلال کسبدن جماعتلرنی طویدر غه، اهل اسلام فائده سینه یار دم ایتار گه، فقیر و یتیم لر گه تاراتور غه) اخلاصلی ایدیلر. مال نك اوزینه حر یص بولمق ماقتا ولی بولماسه ده،

[۱] تاریخ الکامل ج ۲ ص ۱۶۱

لكن مال سببى كىلەچك فائده و ئوابلىرغە اخلاص قويىمق و شول نىت ايدلە مال جىمق شرعا ماقئاولى و ئوابلى اشدر. قرآن كرئمه مالدن بىگرەك انفاقنى، انعام و احساننى يساد ايتوئكئده بر سببى او شبودر.

[دخى بار]

ش شرف.

دين حقئده

[۱۳ نچى صاندن صوك]

ملتدە دىانت حسى بئسە، انقياد قىلدىغى بر قانون الهى قالماسە، اشى فوضىغە قالا، نفس آرزو قىلغانچە يورى، اخلاق بوزيلا، عدالت اخوت و باشقە فضيلت حسلىرى باردە يوغالا، وحشى حيوان بولا ايكانن آغلاب، مدنى عملى و اجتماعى شريعت محمد، يەنى ملت بالالرينك قىليرينه سگدر وورگە كيرەك. ياشلارنك صلابت دىنيەسن قاقشانماسقە، دىندە و امور دىنيەدە مساهلەلى بولوب فساد اخلاقك اورلقلرن ساچمەسكە تيوش. فلاسفەلر شىخى هر بوت سببىسر بويە دىدەر: «امتارنك مدنيتلرن تورغوزغان ادب و فضيلتلرى، هر قايسى دىنگە مستند، بارينگدە اساسى دىن. بعض علماء بو ادب و فضيلتلرنك اساسن دىن قىلماينچە عقل و علم قىلماقچى بولالار، لكن بو تقديردە امتارنك ادب و فضيلتلرى فوضى بر اش بولوب قالاچاقدر. مونك عاقبتن هيچ كم بلمى ضررينەدە چىك قويارغە ممكن توگل.» مونه بو اجتماعى عالملرنك زورلرندن بر فيلسوف سوزى. بو حكيم شىخ عبده حضرتلرينە بويە سوپلەمشدر: «انكلىز خالقندە فضيلت بىك يوغارى درجەگە آشقان ايدى، لكن بويىلردە مادىلق قوت آلوى سببىلى فضيلت ضعيفلەندى» (۱) بزتجر بە ايله ثابت بولغان بوسوزدن عبرتلر آلورغە، ادب و فضيلتنك صورت مكمەسندن عبارت بولغان

(۱) المنار جلد ۱۳ جزء ۱۲ ص ۹۲۰

شريعەت مەھمىدىيەنىڭ مەھكەم ساقلانۇپ يەنە تۇرغۇرغۇ كىرەك. شىرىعتنىڭ يۈزى قارالتۇپ تۇرغان خىيال و خرافاتلارنى بىرودە بىزنىڭ بىرىنچى درجەدەگى بۇرچلارمۇ جەملەسەندىن. زىرا كۆپ كىشىنىڭ دىندىن بىز و يەنە شۇل خىيال و خرافاتلار سەبەب بولالا. ھەر كىمگە تەتقىق و تەتقىقلار مەيسۇر بولۇپ يەتمى. اوستىدەنگە قاراب دىن اوستىدەگى چوڭ چارلارنىغە كۆرەدە دىندىن اخلاصى قايتا. دىننى بىك يوق نەرسەلردىن ھىتتى اجتماعىيە اوچون ضرۇرلى نەرسەلردىن عبارت كىي اويلى باشلى. نى قدر اعتقادى عملى و عادى بدعتلار، خىيال و خرافاتلار دىن اوستىدە چوڭ بولۇپ تۇرالى. بارىدە قىرۇپ سېرۇپ توڭرۇگە وقت ايدى. شۇل وقتدە دىنگە صالحون قاراشلار بىتەر ويا آزاپور. اوستىدە قار اودوق دىن كۆر كەم كۆرىلۇپ تۇرور، دىننىڭ چىن اوز تۇسۇن كۆرسەتمى تۇرغان قارا پەردەلر كۆتەر يىلور ايدى. ھازىرندە دىندىن و دىننى عمللردىن بىزولر، آنلرغە كۆلۇبىرەك، مەسئۇل ايتۇبىرەك قار اولر كۆب كۆرىنە باشلادى. ايتىدەشلردىن بىروروزە تۇتسە ويا نماز اوقسە: «آيى استارى ۋىر، صوڭ سىن ئۇيدە اوقو، بىزنىڭ اوچونىدە اوقو، اوچماككە تۇب توغرى كۆب كىتارسىڭ ايتىدى سىن» كىي استىھزالى سوزلر «اولك تۇسۇلرى كىرگەن بىچار اغە اللە سىنىڭ آچ تۇرۇڭا مەھتاج مۇنى» كىي عبارتلر ايلە مەسئۇلەولر كۆب سويىلەنە. اگىردە امر مەرووف قىلۇپ نماز اوقورغە دىملى باشلاساك: «قوى ايتىدى شۇل و عۇظلر كىي، بو بىت مەسجىد توڭل...» يۇو ايلەگنە اش چىغا تۇرغان بولسە تاتارلر دىيانىڭ ايك آلدىن ملتى بولورغە كىرەك ايدى.» كىي مۇدىنى سوزلرنىدە ايشتورگە توغرى كىلە. دىيانىسىز و اخلاقسىزلىقلارنى ترقى بويلايدە بوياب كۆرسەتەلر. آنلرغە ايارۇپ ياشلردە دىيانىت بىتە ويا ضەيفلەنە،

اخلاق توبان كېتە، بېچارەلر بر برسى حضور نده نماز او قورغە روزە تونارغە و باشقە دىنى عبادتلىرىنى قىلورغە اويالا باشلىلر. گويە زور بر مدنيتسىز لك اشله گەن بولالر. اول ايندى پارا خود ويا ماشيناده قىغان توتسە بوتىلەي كشىلكدن چىقىدى. اطبا توصىيە قىلغان بر اش، اسلاميت ادبى بولغانلقد نغنه منفور سانالا. بېچارەلر پىچرانوب يورونىدە بر ترقى حسابلىلر. «مونه بولدىك ايندى قوش» حكايەسى مونلرغە تمام توغرى كېلەدر. بو بر يغوشلى چىر. حاضرگى محيط بو چىرنىك تارالوينە يىك مساعد. بو بر فكر و نظر اثرى بولغان اش توگل، بلكە فكر و نظر صحيح كە تاما خلاف بولغان صرف بر مجنونانە مودەدر.

بىر مسلمانلر ياغا بر دورگە كردك. آور بر يقودن اوياندىق. كوردك كە بىر تمام باشقە بر محيطدە ياشىمىز ايكان. بىرنىك كىدشمىز حاضرگى حياتقە هيچدە موافق توگل ايكان. دىنمىزدە تورلى چوب چارلر ايله بو طالغان، آداب و فضائل اسلاميه دن حيات اوچون بىك مەملرى سونگان ايكان. بىر مونلرنى كوردك، و بو مدهش حاللرنى آغلاب آلدقده ملتىمىزنى حيات حاضرەگە موافق رو شده تريبەلەو قايقوسنە توشدىك. عقل و فكرلر قاينادى. نظر و مسلكلر تورلەندى. محافظه كارلر ترقىپورلرنى دىندن سورە باشلادىلر. ترقىپورلر محافظه كارلرنى متعصب و مبتدع و خرافات عاشقى سايدىلر. بو فكر و وهم صوغشندە، طبعى، باش باشتا قلق دە ميدان آلدى ياش عنصردە دىندە صلابت آزايدي اخلاق توبان توشدى. اخلاقسىزلىقنى و دىانتسىزلىقنى اماملرغە و متعصبلىرگە مخالفت يوز ندىن و ترقى اسمندن ماتورلەب و يىزەب كورساتە باشلادىلر. اوزلر يىنە اعتراض قىلويچىنى متعصب صايوب كولىدىلر. كوب آدملىر، آنلر طرفندن تحقير ايتلودن قورقوب، آنلرغە تارىلكە توتما باشلادى.

كوڭلى ايله آنلرنىڭ اشىنە رضا بولماسىدە سىكوت ايتىدى، حىر فېكرلى
 ۋە تىرقى اسمەن آلۇب ياشاۋنى اختىيار ايتىدى. ايندى بو چىرلر
 بىئەرگە ۋەقت مەتەئىب سادالىۋدىن قورقۇب بوزۇقلارغە مېدان
 او قۇب تورۇرغە ھېچدە يارامى. فساد اخلاقنىڭ يولنى بېكلەرگە
 طرئو لازم. اخلاق توشنىكىلىگى تىرقى ايله جىولا تورغان نىرسە توگل.
 تىرقى اسمەندىن اخلاقسىزلىقلرنى ياقلاۋچىلر چىن تىرقىپىرور توگل.
 آنلر تىرقىنىڭ سىدىق جاھللىرى ۋە ملىتىنىڭ ايكىنچى تورلى مېقر ۋە بىر يىغىنە در.
 بىر ياشلردىن بو طائىفەگە نى قدر قاطى يازساقدە آنلرغە مېتىمىز نىدە
 ياشرا آلەمىز. زىرا آنلر ايكىنچى، علم ۋە ھىرگە مېتى قو يىغان
 طائىفە مەندىر. آنلردە بولغان ۋە يو غارىدە يازلغان كوڭلىسىز حاللر
 حىقندە آنلرنى بىر درجە مەندور دە كورەمىز. زىرا موندان بىر حىران
 زماندە، ۋە مەتەئىبلىر طرفىدىن بدعت ۋە خرافاتلر ھىمىشە دىن اسمەندىن
 حىمايە قىلىنۇب تورغاندە، ياشلرنى اوز آرالىرىنە آلورغە توگل،
 مەكىن قدر اوز آرالىرىدىن قوارغە ۋە دىندىن سورۇرگە طرئو ب
 ياندقلىرىدە، موندان كوڭلىسىزلىكلر مېدان آلچاغى طىبىبىر.
 مېسجىدلردە مەناسىز خرافات ۋە اسرا ئىلىيات سويلەنسە، قرآن كرىم
 ۋە حىدىت شرىف كورساتكان يول مەتروك بولسە، عوامغە قدر
 امامنىڭ ۋە عظىمە قوشلۇب مېسجىدىنى توزسىز لاندرو ب اولطرسەلر،
 مېسجىدگە كىلۇب كىشىنىڭ كىوم سالىوملرن، باش ۋە ياقلىرىغە تىكىشىرۇب
 قايتو ۋە اوز طوطرو ب شونى چايناب يورۇر عادىللىرى دوام ايتسە،
 ياشلرنى مېسجىدىن بىزدىر ۋە چىدە اوز مە بولور مە، عىبىنىڭ زور راغى
 اوز اوستەزگە توشار. اكر بىر مېسجىدە كىشى تىكىشىرماى اوز حال مە
 ايله گنە مېشغول بولساق، خشوع ۋە حىضوع ايله عىبادت قىلساق،
 اماملر مەننىڭ ۋە عظلىرىدە قرآن ۋە حىدىت رو حىندە بولسە، اماملر مە
 خىطىلىق قىلىندىن ھەم ياخشىغىنە اولشلى بولسەلر، ياشلر ۋە اوقومشلى

طائفة لرده جانلرينه طوقلقلى آرزق تابوب مسجدكه كيلورلر ايدى
 بز شولاي اويليمز، حاضر نده بز نك مسجد وعظلمز دىن روحنه
 بوتنلاي خلاف روش آغان، بز نك وعظلمز يالقاولق، اقدامسزلق،
 ثباتسزلق درسلىر يگنه بيره. دينمز بوينجه الوغ عبادتلىردن صانالورغه
 تيوشلى بيك كوب هم نرسه لرنى فائدهسز اشلىر كى آڭلاتا. فكر
 صحيح صاحبلىرى موندى وعظلمزنى ايشتكانده زور بر عذاب چيگوب
 اولطرالر. بو آنلر نك جراحلىرينه توز سيبكان كى بولا. مونه
 ملتى باطرغان نرسه لىر قايدى ايكان دىب حيران بولالر. بز آرامزدهغى
 بدعتلىرى بلديكمز قدر بر هم بر دم كورساتوب مقاله لىر يازو نيتنده
 تورامز. انشاء الله شول مقاله لرده مسجد وعظلمز حقتنده تفصيلان
 بولور. بز نك كىبخانه مز بيك كچكنه، معلوماتىر بيك ناقص. شولاي
 برلسه ده بو موضوعده يازو چى يوقلغى بزنى شول نيتكه توپشردى.
 بدعتلىر آرامزغه بيك كوب طارالغان، آنلر ايله طارطشو كوب
 كشىلر ايله طارطشو بولا. شونلقدن بو چىتن موضوعغه دائر مقاله لىر
 يازو بز نك كى قدر تسز ذاتلرغه بيگره كده آور ايندى. الله معينمز
 بولسون. بز يازارغه اويلادق، شونك او چون بو مقاله ده مسجد
 وعظلمزى حقتنده سوز اوزايتيمز. فقط شونى ديه مز مسجد وعظلمزنى
 اصلاح لازم. هم اورنسىر تعصبلىرى نده قويارغه كىرەك. شول وقت
 ياشلىر مز بز دن هم ديندن بىرماز

۱۵ نچى جلد المنارده شيخ رشيد رضانك هندستانغه سياحتى
 يازلمش ايدى. آنده سويلاوينه قاراغانده هند مسلمانلر نده
 كيوم صالومده تعصب برده يوق ايمش. بعضسنده چالما، بعضسنده
 فەس، بعضسنده توبتاي، حتى بر كشى نك بعضا چالما بعضا كلاپوش
 بعضا قلسوه كيگانن كوردىكن سويلى. آشاور اچولرىده شرق
 اصولنجه بىرگه اولطروب بولا. اوستالگه اولطروب قاشق

پچاقلر ايله آشاو بعض ياوروپا تربيەسى كورگانلر نده گنه بولا.
 آنلارده شول طريقه اولطروغە عادتلهنگان قوناغوق بولماسە،
 يسكى شرق اصولندن آيرلميلر ايمش. اول بو توغرىده بايتاق
 بارا، بزگە شوشى قدرسى يتوب تورسون.
 بزنگ روسيه مسلمانلارى بو توغرىده هند مسلمانلارينك خلافتچە
 بارالر. بزده كيوم صالوم، يورت بير، يورش، اولطرشلارده ياوروپاچە
 قیلانورغە طرشه لر. شول بيك موده بولوب بارا. حتى شونلر ايله
 ضياليق صاتو كبی كولكىلارده كوب اوچرى. بزنگ خلق بيك
 متعصب. حتى برهونك كيومی قسقه، ساچی ومیوغى اوزون بولاسە
 بوتنلاي قول سلکه «كیرته سيكرگان ايندى اول» دى. شولای بولاسەده
 كيوملر قسقارار، ميوقلر اوزايار، اورندق و اوستاللر كوبايارا.
 بز هند مسلمانلارى ايله روسيه مسلمانلارى آراسنده غى بو عكسى
 حاللردن تعصبينك اشنى كيریگە تاباغنه يياره ايكانن آگليمز. بز دينده
 آرتق تعصب قیلوب ديننى صاقلاو سياستن توتامز. هيچ ديندن
 بولماغان نرسه لرده دين اسمندن زور تعصبلر قیلامز. بزنگ بو
 بالغش سياستمز اشنى سوتەگنه بارا. اورنسنر تيسكاريله نولرگە
 ياشلرنك صارولرى قايناب بز دن بيزولرينه سبب بولا. بز هيچده
 ديندن بولماغان مسئلهلر اوچون كشىنى فاسق، منكر، دهري،
 زنديق، وهابی، كافر، مارقى و لله نيلر ياصاب بترساک، حتى
 بدعتلرنى اوتر و وسنتلرنى ترگز و اوچون آه اوروب يور و چيلرگەده
 شولوق اسملرنى تاغوب، تلمزگە كيلگان بار ناچار سوزنى ئەيتوب،
 قولمزدن كيلگان بار ضرورنى قیلوب يورساک ياشلرنك بزنى بو
 جيره نگیچ مخلوق صاناب بز دن بيزه چكلى طبيعيدر. بو تقديرده
 بز دينك صديق جاهللىرى بولوب دينمزنى بر منفور نرسه تانتقان،
 و آگا حسابسنر كوب ضرورلر ايتكان بولاچاقمز. بزگە اصل دين

ايلاه آگا صوگندن طاغلغان بدعت و خرافاتلارنى آيرا آلماي
يورورگه اويات ايندى.

كتابمىز قرآن كريم هيچ اورگارماي زمانمىزغه قدر صافلانوب
كىلگان پيغمبىرمنىڭ حديثلار يده امت طرفىدىن ضبط قىلنغان. رسول
اكرمنىڭ سىرتى حتى وقايع يوميه سىيده مكمىل روشده يازلغان.
شونلر ميدانده بولا تور و بده دىنىڭ روحى ومعنى سن يالغىش آڭلاب
يورورگه، دىن اوستىنه طاشلانغان چوبلارنى دىنىڭ جوهرلرى
صاناب صاناشورغه نىندى عذر بار. الله تعالى «فان تنازعتم فى
شىء فردوه الى الله والرسول» ديه در. «اگر بر نرسه خصوصى
نزاع قىلشساڭز آنى الله و پيغمبرگه قايتارڭز» دىمكىدر. يعنى كتاب
ستىكە قايتوب قارارغه، آنلرغه و آنلرنىڭ روح ومعنى لرىنه موافق
بولسه قبول ايتارگه، مخالف بولسه رد ايتارگه تىوش. اگر بىزنىڭ
مرجعىمىز اقوال رجال وعادات رجال بولسه، دىنى مسئلەلرنى
قرآنكە قايتاروب قاراماي بندهلر سوزىنه قايتاروب قاراساق
بىزنىڭ نىزاغلىرىمىز عمرده بىتماز، بدعت و خرافاتلارده اصلا كوتارلماز.
زىرا اول بدعت و خرافاتلارنى دىنگە يابشدر و چى بندهلر اوزلر يدر.
شونلقدن آنلرنى حمايه قىلغان سوزلر بنده كتابلارنده دائىماتابلاچق.
شونى حجت صاناساق بىز آندىن قوتلاچق توگىل. احتمال شونى
آڭلاب بدعت و خرافات عاشقلىرى بىزلىرى بنده كتابلرىنه به يلهب
قويغان بولماسون.

ياش عنصرمىزغه ده دىن اوستىندىكى بدعت و خرافاتنى غنه كوروب
دىنىڭ چىن توسىن كوره آلماي يوروزور كىمچىلك بولور. قرآن
كريمىنى اعتبار ايله اوقسالاڭ كوريله دركه قرآن باشدىن آخرىنه
قدر ادب و فضىلت درسلىرى بىره. طبيعتكە نظر قىلورغه، آندىن تفكر
قىلورغه، بىر وكوكلرنىڭ ياراتلىقلىرى، كىچىك وكوكلرنىڭ اختلافلىرى

کویمه لر یورو، یاغیر لر یاوو، اولگان بیر لر تریلو، ییلر ایسو
 و بولوتلر حقنده فکر لر یورتورگه دعوت قیله [۱] پیغمبر مزگه
 خطاباً «وقل رب زدنی علما» دی. «ای الله، علمنی آرتنر دیب
 بهیت» دیمکدر. حتی و حینک باشلانوی «اقرا» لفظ جلیلی ایله درکه
 «او قو» دیمکدر. مونداین عالی بر دینگه مدنیت عاشقلارینک محبت
 ایتولری، آگا صار یولری و آندن روحلرینه طوققلقی آزیق
 ازله ولری طبیعیدر تیک دینلرگه قرن قاراو حسارندن آیریلوب
 عقل صحیح ایله بی طرف اولاروق فکر یورتوب کنه قاراسی بار.
 دخی بار، حنی مظفر

پتر بورغده اوشبو ییل اییون ۱۵ - ۲۵ ده بولغان کیگاش مجلسی حقنده اجمالی حساب.

دولت دو ماسنداغی مسلمان فراقسیه سینک رئیسی قتلوغ محمد
 میر را تفکیلف جنابلری اسمینه داخلیه نظارتی نك رخصت رسمیه سیله،
 و آنک مسئولیتی تحتنده انعقاد ایتکان مسلمانلر نك کیگاش مجلسنده
 حاضر اولدقمدن مذکور مجلسده بولغان حوادثی اجمال و اختصار
 ایله محترم قارئلره عرض قیلوق و بعض ملاحظه لر منی علاوه ایتمک
 بولامن.

دعوة قیلنغان ۳۵ کیمسه دن ۳۱ ی هم یدی غ. دوما اعضاء سندن
 آلطیسی (میگلی علیف دن باشقه سی) مجلسکه حاضر بولدیلر دخی
 قزاقلردن اوچ کشی داخلیه ناظرینک مخصوص اذنیله کرتلوب کیگاش
 مجلسی قرق کیمسه دن عبارت بولدی. بونلر اچنده اچکی روسیه،

[۱] بقره سور مسنده ۱۶۵ نچی آیتکه قارا، موکالو خشاش آیتلر اعراف
 جاییه، ملائکه، زخرف، نمل و باشقه سور لرده ده بیک کوب ذکر ایتلمشدر.

قریم، قفقاز، زاقفقازییه، تورکستان، وقزاقستان نك تورلی طرفلرندن
هم سیر یادن وکیللر بار ایدی. هر مجلسده چیت دینلر دیپارطامینتی
طرفندن غ. ن. تارانوفسکی جنابلری حاضر بولدی.

ایون ۱۵ نده پتر بورغ جمعیت خیرییه سینک مکتبی بناسنده اولاً
قرآن اوقلوب آندن صوگره حسن عطاء قاضی طرفندن پادشاه
حضرتلرینک وعائله محترمه سینک سلامتگی ایچون دعا قیلندی آندن
صوگره تفکیف جنابلری مخصوص خطبه ایله مجلسنی رسماً آچوب
پریریدیوم صایلارغه عرض ایتدی. رئیسلك که قتلوغ محمد میرزا
تفکیف، معاونلکینه علی مردان بك طوپچباشف ایله بنیامین اختمف،
سرکاتیلک که صدری مقصودف ایله موسی بیگیف صایلانیدیلر.

مجلس اشکه کرشوب اولاً بنیامین افندی اورنورغ اداره
روحانیه سی و آنک دائره سنده گی روحانیلر توغروسنده بولغان
حاضرگی زاقون مادهلری حقنده تفصیلی داکلاد اوقدی. آندن
صوگره غ. دوما اعضاسی جعفر زاقفقازییه ده گی سنی هم شیعی اداره
روحانیه لرینک آچلو تاریخی و آنلرینک حاضرگی حاللری توغروسنده
اوزون داکلاد اوقدی. ۱۶ نده مجلس آچلو ایله اسماعیل افندی
لیمانف قریم اداره روحانیه سی و آنک دائره سنده گی روحانیلر نك
حقوق و وظیفه لری حقنده زاقون مادهلر نی بیان ایتوب داکلاد اوقدی
آندن صوگره بنیامین افندن مسلمان اداره روحانیلر نی اصلاح
و تنظیم که عائد فراقسیه ده بولغان تورلی لایحه و باشقه ماتیر یاللر
حقنده معلومات بیردی. بوندن صوگره صدری افندی مقصودی «مسلمان
روحانی مؤسسهلر نی تنظیم حقنده اساسی مطلبار» اسمنده ۱۷ ماده دن
عبارت دلیلی و تفصیلی داکلادینی اوقدی. ۱۷ نده گی مجلسده غ.
دوما اعضاسی محمد افندی طلحه (دالغات) شمالی قافقاز نك اوزینه
مخصوص اداره روحانیه تأسیس ایتو تیوشلگی و روحانیلر نی اصلاح

حقننده داكلاڊ او قدى. آندن سوڭره شاكِر توقايف ۱۹۰۵ نچى يلدە
 او فادە ياصالغان لايحه گە كرماي قالغان ايكي ماده حقننده، على مردان
 بك ۱۹۰۵ نچى يلدە زاقفقاز يەدە ايكي اداره روحانيه نك هم ضياليونك
 فاتناشوى ايله ترتيب ايتلگان لايحه حقننده داكلاڊ او قديلىر. سوڭره
 فقير قزان حضرتلى طرفندن ترتيب وامضا قىلنغان (مجله نك ۱۲ نچى
 ساننده باصلغان) مطلبلىرى و آندن سوڭره شول مطلبلىرى گى بعض
 ماده لرگە ايضاح صورتندە ياز دقم نرسه لرنى او قودم. بوندىن سوڭره
 زاهدالله حضرت كاشايف اور نبورغ حضرتلى اسمندن، دخى
 بله بهى آخوندى جمال الدين خورامشين، ايركوت امامى عبيدالله
 عبد الرشيدف هم اوفا آخوندى جهانگير آبرگيلدين داكلاڊلر او قديلىر.
 ۱۸ نده گى مجلسده تاشكندلى گينيرال صاحب گراي ينكيف ايله
 توركستان شهرندن كىلگان سيد ناصر مير جليلف توركستان حقننده
 داكلاڊ او قديلىر آندن سوڭره سردريا قزاقلرندن شير على لاپين
 توركستان غه آيروم اداره روحانيه كىراكلى و آنده غى وقفلىر حقننده،
 جهانشاھ سيدالين ترويسكى مسلمانلىرى طرفندن ترتيب ايتلوب
 فراقسيه غه بىراگان لايحه حقننده سويلادىلىر، دخى اورالسكى قزاقلرندن
 سلطان بختجان قاراتايف قزاقلر نك دىنى و روحانى حاللىرى توغروسنده
 تاريخى و اهميتلى داكلاڊ او قوب آنلر نك اسلاميتده ثبات و صلابتلىرىنى
 هم اور نبورغ اداره روحانيه سينه تابع بولور غه تلادكارىنى بيان
 ايتدى. دخى سيمى قزاقلرندن على خان بوكايخانف قزاقلىر حقننده
 داكلاڊ او قدى. بوندىن سوڭره مسئله لرنى كاميسييه لرگە تابشورودن
 الك آنلر غه دستور بولورلق اساسى مطلبلىرىنى قاراو فكرى معقول
 كورلوب صدرى افندى عرض ايتكان مطلبلىرىن اوچسى بوكونگى
 مجلسده او قلوب قبول ايتلىدى.

۱۹ نده مجلس آچلو ايله عيسى ميرزا ينكريف محله تشكىلاتى
 حقنده ترتيب ايتكان ۳۱ ماده دن عبارت اوزون لايحه سنى و اول
 لايحه نى بناء ايتكان اساسلارنى سويله دى و بو لايحه مجلس طرفندن
 موافق و مقبول كورلدى. آندن صوك احمد ميرزا مفتى زاده
 (قرىم دن) الكده سويلنگانلار گه علاوه قىلوب قرىم اداره و روحانيه سى
 و روحانيلىرى هم آنداغى و قفلر حقنده داكلا د او قدى و بونك ايله
 داكلا د لر او قلو تمام بولدى. بونلر آراسنده تاريخى واقعه لر
 و حاضر گى احوال حقنده غايت مهملى بار ايدى بونلر غه باشقه
 دخى نورلى كيمسه لر طرفندن ياز لغان داكلا دنوى زاپسكه لر
 و تيليگراملر كىلوب آنلر پريزىديوم غه تاپشردىلر.

آندن صوگره دخى صدرى افندى داكلا دنداغى مطلبلر قارالوب
 ۱۳ ماده، او لگى اوچ ايله مجموعى ۱۶ ماده و روحانى اداره لر نى و روحانيلىرى نى
 اصلاح ايتكانده اساسى مطلب اولارق قبول ايتدىلر ۱۷ نچى ماده
 (مر كزيت دينيه) مذاكره گه قويلمادى.

بوندن صوگره اوچ كاميسييه صايلانوب اشلر تقسيم ايتلدى
 (۱) تشكىلات كاميسييه سى، اداره و روحانيلىرى و روحانيلىرى هم محله تشكىلاتى
 حقنده. (۲) مكتب و مدرسه لر (۳) و قفلر حقنده برار كاميسييه.

II

تشكىلات كاميسييه سى ۲۰ نچى ايوننده اشكه كر شوب
 پريزىديوم نك تقدیمی بوينچه يوقار يده ايتلگان ۵۰ ۹ نچى يلدە
 زاقفقاز يده ياصالغان لايحه نى اساس توتوب او قور غه كر شدى. بو
 لايحه عمومى مملكت نظامنامه سينك ۱۱ نچى جلدنده ۶ نچى كنگه ده
 زاقفقاز يه اداره و روحانيلىرى حقنده بولغان حاضر گى ماده لر گه
 اوخشاتوب، فقط بعض تعديلات ايله ۱۵ ماده اور نينه ۹ ۱۱ ماده
 قىلنوب ترتيب ايتلگان. بو لايحه نك كاميسييه ده قبول ايتلگان ماده لر نى
 عمومى مجلسده مباحثه سز ديورلك قبول ايتله باردى. لکن كاميسييه ده

اش آغراق و آقرنلق ايله اشلاندى. بونك سببلرندن بىرى: بو،
ياصالاچق لايحه حاضرگه قدر بولغان دورت اداره روحانيه نى اچينه
آلغان اوستينه بوندىن صوك تاسيس قىلناچق توركستان و شمالي
تفقاز اداره روحانيه لرينه ده تطبيق ايتلورگه نيو شلگى در. لکن
بو اوڭغايىسزلىق حاضرگه قدر موجود اداره روحانيه لرنىك نظاملىرى
ودائرلر نده اش يورتو اصوللىرى باشقه چه بولوب عمل (پراكتيکه)
تور ليچه بولغاندىن ابكاني آڭلاندى. اگر همه سينه بر تورلى نظام
توزولسه آنى تطبيق قىلو يڭل بولاچقى، دىنى و روحانى احتياجلر
هر يرده بر توسلى ابكاني، آچق بلدى. شونلقدن بعض مادهلر
اوستنده اوزاق مناظره لر بولسه ده برار ماده نى استثناء ايتكانده هر
كم نك ديورلك رضاسى و آڭلاشوى ايله قبول ايتله ايدى. دخى
وقفلر حقنده لايحه نك وقف قسمى او قلوب بعض اصلاحات ايله قبول
ايتلدى. شول روشچه مذکور لايحه نك مکتب و مدرسه قسمدىن
باشقه بابلىرى بايتاق طى و اصلاح و تکميل ايله قبول ايتلدى.
صوڭگندن «بو لايحه نى اساس توتو اشنىك آغر بار وينه سبب
بولدى» ديوب اوپكه عرض ايتوچيلرده بولدى. لکن بونك فائده لى
جهتلر يده بار ايدى

بو لايحه ده مکتب و مدرسه قسمى بيك ناقص بولدغىدىن آنى
اساس ايتو ممکن بولمادغى مجلسكه عرض ايتلدى.
صوڭره تورلى داڭلاد و مطلبلردن تحليل و مزج ايله صدرى
افندينىك مکتب و مدرسه لر حقنده ترتيب ايتدىكى ۱۵ ماده دن عبارت
اساسى مطلبلرى مذاكره گه قويلوب آز غنه تعديل ايله قبول ايتلدىلر.
صدرى افندينىك ملت نك تلاكلىرى نى جيب ب عرض ايتو ونون و شونداى
مهم مطلبلرنىك مجلس قرارلى آراسينه كروندىن مجلس اعضاسى
ممنون بولدىلر.

صوگره شير علي لاپين نك تور كستان داغى خلق محكمه لارنى
 (نارودنى صودلارنى) اداره روحانيه قارامقينه بير و حقنده ۴۴ ماده دن
 عبارت لايحه سى قارالوب و بعض تغيير و تعديل ايله قبول قىلنوب
 عمومى لايحه گه علاوه ايتلورگه قرار بيرلدى. دخى لايحه ده «روحانى
 محكمه لار، مسلمان بيراملرى حقنده عسكرى دائره لر گه، مکتبلر گه
 و باشقه تيوشلى مؤسسسه لر گه آلدان يازو ايله اعلام ايتارلر» ديگان
 ماده مناسبتيله مسلمان بيراملرىنى تعيين ايتو مجلسده بولغان روحانىلر غه
 تاپشولغان ايدى آنلر ۲۴ نچى ايونده جيلوب اولاسنى و شيعى لر
 طرفدن بالاتفاق رعايه ايتله تورغان بيرام و تعطيل كونلرىنى،
 آندن صوگره شيعى لردە و قزاقلردە غنه بولغان بيرام كونلرىنى
 يازوب و امضا قىلوب مجلسكه تقديم ايتديلر. بو نامه مجلسده
 او قلوب مقبول كورلدى.

اوشبو مسئله لر ۲۵ نچى ايونده آقتق مجلسده قارالدى. بوندىن
 صوگه رئيس تفكيك جنابلىرى مجلسنك اش قسمى ياباغاننى اعلان
 ايتدى. آخرده قرآن او قلوب پادشاه حضرتلرى نك و عائله محترمه سينك
 سلامتلىگينه دعاء قىلنو ايله مجلس تمام بولدى.

مجلس اعضاسى هر وقتده غايت دوستانه و صميمانه مصاحبت
 ايتديلر و بويله مهم دينى و مىلى مسئله لر حقنده احتياجلر مرنى سويلاشو
 و آڭلاتو ايچون كىگاش مجلسى ياصار غه سعى ايتدكلرى، دينى
 و روحانى مسئله لر گه اهميت بيردكلرى ايچون، فراقسيه اعضاسينه،
 خصوصاً مجلسنك مباشرى و مسئول رئيسى قتلوغ محمد ميرزا
 تفكيك جنابلىرى نه صميمى تشكرلارنى عرض ايتديلر.

كاميسييه هم عمومى مجلسنك جيولشلىرى جمعيت خيريه مکتبى
 فاتيرنده، نيك اوڭغايلى و مناسب اورنده بولوى، خصوصاً جمعيت
 خيريه رئيسى زاهد افندى شامل جنابلىرى نك غايت اهتمام ايله
 مسافرلرنك راحتينه طر شووى و بتون حوايجنى يتشدر ووى

سایه سمندہ تورلی یرلرگه اورنلاشقان مسافرلر هر کون ۱۲-۱۳ ساعت بوینچه جمعیت خیریه یورطنیدن چقمای اش کوررگه موفق بولدیلر، زاهد افندیکنک بو قدر متواضعانه وانسانیتکارانه خدمتلی ایچون هر وقت تشکر ایتارگه بورچلیمن.

بو مجلسده بزنی شادلاندرغان جهتلردن بری آوروپا یاکه روسیهده تحصیل ایتکان ضیالیلر مزنک روحانیلرنی وروحانی اشلمزنی اصلاحغه اخلاص وجدیت ایله طرشولری و آنلرده حمیت دینییه و ملیه نك کامل درجده کورلوی در هم روحانیلرنكده آنلر ایله بر نقطهغه جیلا آلوریدرکه: بونی مجلسده اختلافلی مسئلهلرنك هر برنده بر طرفده بر قسم روحانیلر ایله ضیالیلر و ایکنچی طرفده هم شولای بولوی تکرار اثبات ایتدی. فقط مجلس اعضاسنده کورلگان کوگلسز حال: اوز آرا آگلاشورلق اورتاق تلگه مالک بولماولری ایدی لکن بو توغروده روحانیلر آلداریق کورلدیلر بونلر تلمزگه قاتشقان عربی و فارسی سوزلرنی کو برهك استعمال ایتدکلرندن و اول سوزلرنی همهسی بر توسلی اصلنچه تلفظ ایتدکلرندن بولسه کرهك عمومیراق بولغان تورکیچه ایله مشقتسز آگلاشالر ایدی بوندن تورکیچه نك تورلی شیوه سنده سویلاشه تورغان خلقلر اوز آرا آگلاشورلق ادبی تلگه مالک بولولری ایچون تورکی سوزلرده عمومیراق املا قبول ایتارگه، عربی و فارسی سوزلرنی بوزمای اصلنچه یازارغه و سویلارگه تیوش ایکانی آگلانسه کرهك.

III

مجلسنك قرارلری و آنده سویلنگان سوزلر شاید مطبوعات میدانینه چغار. هم انشاء الله اربابی طرفندن انتقاد و محاکمه ایتلور شونلقدن بن اول توغروده تفصیلغه کرشمای برنیچه ماده حقنده بعض فکرلر منی عرض ایتو ایله اکتفاء قیلهمن.

مجلسنىڭ مھم قارارلىرىدىن بىرى (۱) ھازىرگە قىلغان بولغان دورت و بوندىن سوڭ تاسىس قىلىنە چىقىپ، مەجموعى آلپى ادارە روھانىيە و آنلاردىن توپان مەھكەملەر ئىچون بىر نىظام و بىر تەرتىب قىبول ايتلۇدۇ (۲) مەسلمانلارنىڭ دىنىي رەئىسلەرى بولغان مەفتىلەرگە ھەم دىنىي مەھكەملەردە باش ھاكىم بولغان قاضىلەرگە علوم دىنىيە شەرتايتۇ . (۳) تەركە تەقسىم ايتىمك، نىكاح و طلاق دعوىلەرنى فەصل ايتىمك كىي وظيفەلەرنى اماملەرگە يوكتۇ ايلە آنلەرگە شەرىقى قاضىلىق سەفتى بىرودۇر . بوگا بىنا مەھلە اماملەرى قىضاء ئىچون لازىم بولغان علملەرنى ھاىز بولۇرغە ھەم امتىھان ئىچون تۈزلە چىك پىراغىر مەادە بو ھەت اەتبار قىلىنۇرغە تىوش بولادۇر . بونىڭ ايسە مەھلە مالارنىڭ درجە علمىيە و فەكرىيەلەرى كوئارلۇگە سەبب بولۇي امدىلەدر . آنىڭ اوستىنە مەكور وظيفەلەرنى اوزلەرنە ياقىن بولغان مەھلە مەلاسى اوتاو خەلق ئىچونىدە اوڭغايلى و فائىدەلەدر .

كىتاش مجلسىنىڭ قارارلەرى عموما يەخشى و اەتياجىاتمىزغە موافق اولدغى ھالە بىزنىڭ احوالىمىزغە مەناسىب بولمىغانى اماملەرنى سىگىز يىل مەدەكە سايلاو ھەقنىدە بولغان قاراردۇر . مەجلىسەدە بو مەادە ايتىڭ اوزون مەناظرە و مەباحثەگە سەبب بولغان مەسئەللەردىن بولدى اماملەرنى مەدە ايلە سايلاو تۈرلى ھەتلەردىن ضرورلى ايدىكىنى اثبات ايتۇچىلەر و شونىڭ خەلافىنە تاوش بىرۇچىلەر اچىنىدە ابراهيم افندى آقچورىن، صدرى افندى مەقصودى، عىسى مەرزى يەنىكىف كىي ضىيالىلەر ھەم رىضاء قاضى، ھەسن عطاء قاضى و موسى افندى كىي عالمىلەر بار ايدى . بو مەسئەلە مەذاكرە ايتىلگەندە كامىسپەدە ھەم عمومى مەجلىسەدە سويلگەن سوزلارمىڭ خەلاسى شوندىن عبارت ايدى :

(۱) اماملەرنى مەدە ايلە سايلالۇدە بەئىز فائىدەلەر مامول بولسەدە آنىڭ ضرورى مەضاعف بولماقتۇر . بىن اول كىشىسى بولدىمىن ، اول ھالەلەرنى بايتاق بىلدىمىن سوزلەرنى كو بىرەك آنلەرگە قاراپ

سویلا یمن. حاضرده بعض یرلرده تیوشسزگه محله آیرو و ملا قویو ایله مبتلی بولغان اوللر بار. بونلر برنیچه پارتیه لرگه بولنوب اوز آر اتالاشودن بوشامیلر، ایروقز بالالرنی اوقتونی هیج قایغر تمیلر، مسجدلری و مکتبلری خرابه حالنده. اگر ملا صایلاو مدده ایله بولسه کوب اورنده خلق نك بتون فکری و همتی شول ملا قویو تیر مسندن اوتیمیه چك اوقتو اشلرینه اهمیت بیر وچی بولیمیه چقدر.

(۲) بزده حاضرده یخشی اوقغان شاکردلر ملالقدن قاجالر بولغانلری فقط ملالقا اوشانچلی و عمرلك بر اورن بولدغندن قزغالار ایدی. ایمی دی بو جهته بولمغانده استحقاقلی کمیسه نی تابو بیگراکده چیتن بولاچق. زیر اکیله چکینی اویلاغان اقتدارلی بر کمیسه برنیچه یل اوتوب عائله باشی، بالالر آتاسی بولغاندن صوك استقبالی قارانغو و شول منصبده دوامی برنیچه اول قوشتانلری کینینه تابع بولغان اورنی اختیار ایتیمیه چکی شبهه سزدر.

(۳) بزده کوب محله لر فقیر بولوب ملالک معیشتی کیراکنیچه تأمین ایتیه آلمیلر بز «تأمین ایتسونلر» دیوب نظام لایحه سی توزسه کده اقتصادی جهتن کوندن کون توبان کیتکان فقیر خلقنک بوندن صوگده کاملاً تأمین قیله آلورلی شبهه لیدر. آندای محله لرده ملالر آقرنلاب یورط صالا، آط وقوراللر آلوب آشلق ساچه و باشقه برار تورلی کسب قیله. اگر ملا مبتلی بولسه بونلرنی قیله آلمیه چق شونلقدن ملا و مؤذن گه یورطلر حاضر له و هم معیشتلرینی تماماً تأمین ایتو محله اوستینه قالاچق طبیعی بونی اشلی آلمغان کوب محله لر امامسز توررغه مجبور بولاچقلر در.

دخی حسن عطاء قاضی و صدیری افندی و باشقه برنیچه ذات ملالقا مبتلی بولورغه یارامدقینه اساسلی دلیللر کلترسه لرده نه دندر اکثریت آگا التفات ایتمادی؛ تاوش آرتقلغی ایله مبتلی بولو قبول ایتلیدی. آندن صوگره «مدتنی تعیین ایتو محله اختیارینه

قالدر لسون» ديگان فكر عرض ايتلسده فقط بر تاوش آر تفلغي ايله بوده رد قيلندي. مالارني مدتلي صايلاو مسئلهسي تاوشقه قويلغانده قزاق سلطان بختجان قارا تايف «بن بو مسئلهني بلهيم» ديوب تاوش بيرودن امتاع ايتدي. مدتلي صايلاو توغروسنده ايك صلابت كورساتوچيلر قريم وكيللري بولدي. بونلرده صوگغي يالمرغه قدر روحاني منصب كه كرو فقط روحاني بالالرينه غنه ممكن بولدغندن استحقاقسز مالار ايله جفا چيگولرينك بو مسئلهگه قار اولرينه تاثيري البته بولغاندر. دخي مفتي وقاضيلرني بيشار ييل غه صايلاوني بز آرسندق زيرا مفتي بتون خلق طرفندن صايلاناچق بولدغندن بونك ايچون خصوصاً دائرسي بيك زور بولغان بز نك اور نبورغ مفتي لگنده بايتاق مصارف ومشتت كيراك بولاچق، آنك اوستينه بتون اهالينك بر شخص كه اتفاق قيله آلولريده يگل بر اش دگل دخي آزمدت كه صايلاو ايله اور نندن چقغان مفتي لر كو بايسه خلق نظرنده مفتي نك اعتباري وحرمتي كيمور ديه اويلا ببن ۱ ييل غه صايلاوني عرض ايتكان ايدم. دخي آلطيشار قاضيلى بولغان اور نبورغ وتوركستان مفتي لگنده ايكي ييل صايون ايكيشار قاضي چغا بارو ايچون، اوچار قاضيلى مفتي لك لرده ايكي ييل صايون برى چغا بارو ايچون قاضيلرنك مدتي آلطي ييل بولو مناسب كورلگان ايدى. ايمدى مجلس نك بو قرارلري هم بونلرغه باشقه مهم مادهلري مطبوعاتده تكرار مذاكره ايتولورگه، بونلرغه متعاق فكر ومحاكمه لر يورتلورگه تيوشدر مسلمان فراقسيه سي بولايجه ني غ. دو ماغه كرتكانده اوزينه يازلغان ملاحظهلرني هم مطبوعاتده سويلنگان فكرلرني

كشاف الدين ترجماني

«ملت» كٽبخانه سنده موجود

اثر لردن:

الهدايه مع الكفايه
فقہ حنفی کتابلری آراسنده
هدايه نك نيندى اورن طوتقانلغى
البتہ كوب كشيگه معلوم. بو حقدہ سوز اوز ايتور غه حاجت تو گل.
بتون اسلام دنيا سنده غايت الوغ اعتبار و حرمت قازانغان اشبو
عزيز كتاب بز نك مملكت مزدهده بر نيچه مرتبه باصلدى. فقط ايك
گوزهل، ايك درست باصلغانى صو كغى يللارده «معارف» كٽبخانه سى
طرفندن خاريطو نف مطبعه سنده باصدر يلوب صو كندن تماما بز نك
ملك مزگه كو چكان باصمه سيدر.

كتاب نك چيتنده «كفايه» اسملى معتبر حاشيه سى ده باصلغان.
الوغ ايكى جلدده، زور قولده، ياخشى كاغدگه باصلغان
اوشبو كتاب نك بهاسى پو چته سندن باشقه ۴ صوم ۷۵ تين.
كوبلاب آلو چيلار غه بيوك اكرام!

شرح مختصر الوقايه لعلى القارى

بتون مدرسه لرده درس كتابى اولاراق قبول ايتلگان مشهور
«مختصر الوقايه» كتاب نك شرحلر نندن ايك گوزهل بولغانى شبهه سز
اوشبو على القارى طرفندن يازلغان شرحيدر. بو كتاب هدايه شرحى
مشهور «فتح القدير» كتابى روشنچه علمى صورتده يازلمشدر.
شارح حضر تلرى هر مسئلهده آيت و حديثلر دن دليللر كيتروپ
چن فقهى روشده آچق بيان ايتهدر. بو كتاب بونندن بر نيچه يللار
مقدم داملا عاليجان البار و دى حضر تلر نك تصحيحى بولله غايت درست
ايتوب باصدر لغان ايدى.

ايكى جلدده، اور تاچه زور قولده، غايت آچق باصلغان.
بهاسى پو چته سندن باشقه ۳ صوم ۶۰ تين.

قرانده ۱۵ كونده بر چغا تورغان دینی، ادبی، علمی

الدین والادب

مجله سینہ ۱۳۳۲ سنہ ایچون مشتری دفتری آچق.

آبونہسی اولگیجه	بر یلق	۳ صوم
یارم یلق	۱	۵۰ تین
نسخہسی	—	۱۵ تین

مجله نك اداره خانہسی قرانده «ملت» مطبعہسی یور طندہ بولوب

آدریس: КАЗАНЬ, РЕДАКЦІЯ „ДИНЬ ВА АДАБЪ“,
ПРИ ТИПОГР. „МИЛЛЯТЬ“

یا ایسه توغری «ملت» کتبخانہ سینہ مراجعت ایدلسه ده جائز.

آدریس: КАЗАНЬ „МИЛЛЯТЬ“